

Proces-verbaal van de zitting van het centraal stembureau inzake de vaststelling van de uitslag van het raadplegend referendum over het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa

Het centraal stembureau voor het houden van het referendum over het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa, heeft overeenkomstig artikel 16 van de Wet raadplegend referendum Europese Grondwet juncto artikel 138, eerste lid, van de Tijdelijke referendumwet op maandag 6 juni 2005 om 16.00 uur 's middags, in de daarvoor aangewezen ruimte in het gebouw van de Tweede Kamer, een openbare zitting gehouden.

Het centraal stembureau heeft op deze zitting de uitslag vastgesteld van het op woensdag 1 juni 2005 gehouden referendum over het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa. De vraagstelling bij dit referendum luidde: Bent u voor of tegen instemming door Nederland met het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa?

Het centraal stembureau heeft overeenkomstig artikel 14 van de Wet raadplegend referendum Europese Grondwet juncto artikel 134 van de Tijdelijke referendumwet de geldigheid van de stemming en de juistheid van de vaststelling van de uitkomsten van de stemming door de stembureaus en de hoofdstembureaus onderzocht. Het heeft hiertoe kennis genomen van de processen-verbaal van de stembureaus en de hoofdstembureaus. Bij dit onderzoek zijn geen geschillen geconstateerd die de uitslag bij het referendum wezenlijk kunnen hebben beïnvloed. In de bijlage bij dit proces-verbaal wordt op enkele bij dit onderzoek en rond de dag van stemming geconstateerde bijzonderheden ingegaan.

Op basis van de processen-verbaal van de stembureaus en de hoofdstembureaus heeft het centraal stembureau de volgende aantallen vastgesteld:

Overzicht van de aantallen stemmen per kieskring:

Kieskring	Aantal stemmen voor	Aantal stemmen tegen	Aantal geldige stemmen	Aantal blanco/ongeldige stemmen
1. Groningen	98518	186817	285335	3147
2. Leeuwarden	121866	198076	319942	2050
3. Assen	85703	153745	239448	2048
4. Zwolle	193690	335986	529676	3480
5. Lelystad	52764	110708	163472	882
6. Nijmegen	95928	152368	248296	2316
7. Arnhem	265202	436837	702039	5163
8. Utrecht	255773	328118	583891	5776
9. Amsterdam	125212	168854	294066	3116
10. Haarlem	190489	254244	444733	3318
11. Den Helder	168513	307736	476249	2844
12. Den Haag	82855	107925	190780	2644
13. Rotterdam	73507	153210	226717	1967
14. Dordrecht	200023	401998	602021	3774
15. Leiden	233620	333080	566700	4435
16. Middelburg	60077	124711	184788	1013
17. Tilburg	180821	278069	458890	3458
18. Den Bosch	255878	350817	606695	4141
19. Maastricht	200291	322386	522677	3209
Totaal	2940730	4705685	7646415	58781

Derhalve

a. het totaal aantal stemmen dat voor het verdrag is uitgebracht:	2940730
b. het totaal aantal stemmen dat tegen het verdrag is uitgebracht:	4705685
c. de som van de onder a en b bedoelde aantallen stemmen,	
zijnde het aantal geldig uitgebrachte stemmen:	7646415
d. het totaal aantal blanco/ongeldige stemmen:	58781

De voorzitter heeft deze aantallen aan de aanwezige kiezers bekend gemaakt.

Vervolgens heeft het centraal stembureau vastgesteld:

O dat een meerderheid van de kiesgerechtigden die bij de stemming een geldige stem hebben uitgebracht zich voor het verdrag heeft uitgesproken

X dat een minderheid van de kiesgerechtigden die bij de stemming een geldige stem hebben uitgebracht zich voor het verdrag heeft uitgesproken.

Vervolgens heeft het centraal stembureau de opkomst bij het referendum vastgesteld. Bij het referendum waren volgens opgave van de gemeenten in totaal 12.172.740 kiesgerechtigden. Omdat in totaal 7.705.196 stemmen zijn uitgebracht, bedroeg de opkomst bij het referendum 63,3%.

Door de bij de zitting aanwezige kiezers zijn naar aanleiding van de vaststelling van de uitslag van het referendum:

X geen bezwaren ingebracht

O de volgende bezwaren ingebracht:

.....
.....
.....
.....

Deze bezwaren geven het centraal stembureau aanleiding het volgende op te merken:

.....
.....
.....
.....

Plaats: 's-Gravenhage.

Datum: maandag 6 juni 2005.

H.R.B.M. Kummeling, *voorzitter.*

G.J. Schutte

M.H. Leyenaar

T. Nijenkamp

A.J. te Veldhuis

T. Elzenga, *leden.*

Beroepsclausule:

De aandacht wordt erop gevestigd dat iedere belanghebbende op grond van artikel 21 van de Wet raadplegend referendum Europese Grondwet bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State beroep kan instellen tegen besluiten van het centraal stembureau inzake het verloop van de stemming, de stemopneming en de vaststelling van de uitslag van het referendum. Het beroepschrift dient uiterlijk maandag 13 juni a.s. door de Afdeling bestuursrechtspraak ontvangen te zijn. (adres: Postbus 20019, 2500 EA 's-Gravenhage).

Bijlage bij het proces-verbaal van de zitting van het centraal stembureau inzake de vaststelling van de uitslag van het raadplegend referendum over het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa

6 juni 2005

De Kiesraad heeft in zijn functie van centraal stembureau voor het houden van het referendum over het verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa de geldigheid van de stemming op 1 juni 2005 en de juistheid van de vaststelling van de uitkomsten van de stemming door de

stembureaus en de hoofdstembureaus onderzocht. Hiertoe heeft de Kiesraad de processen-verbaal van de stembureaus en de 19 processen-verbaal van de stembureaus onderzocht die op 3 juni 2005 naar de Kiesraad zijn gebracht. Bij zijn onderzoek is de Kiesraad ondersteund door medewerkers van de Directie Constitutionele Zaken en Wetgeving van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De Kiesraad dankt deze medewerkers voor hun inzet bij de controle van de processen-verbaal.

De Kiesraad heeft zijn onderzoek met veel interesse verricht. De processen-verbaal vormen een bron van informatie over de gang van zaken in een stembureau en mogelijke situaties die zich op de dag van stemming kunnen voordoen. De Kiesraad zal de resultaten van zijn onderzoek nog verder bestuderen. Het onderzoek zal mogelijk aanleiding voor hem zijn om een spontaan advies uit te brengen aan de Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties. Van belang is te bezien of eventuele lessen voor de toekomst getrokken kunnen worden. De Kiesraad zal voorts bekijken of hij contact zal opnemen met individuele gemeenten naar aanleiding van opmerkingen die in een proces-verbaal van een stembureau zijn aangetroffen. Onderstaand wordt ingegaan op enkele bijzonderheden die de Kiesraad bij zijn onderzoek of rond de dag van stemming heeft geconstateerd.

Blanco/ongeldige stemmen

Op de dag van stemming zijn tientallen klachten en vragen van kiezers bij de Kiesraad binnengekomen over de mogelijkheid om bij het referendum blanco te stemmen. Zo meldden zich enkele kiezers die blanco hadden willen stemmen, maar niet wisten op welke wijze dat kon. Ook kwam het voor dat aan kiezers door leden van het stembureau was verteld dat zij bij het referendum niet blanco konden stemmen. In enkele processen-verbaal van stembureaus komen de bezwaren van kiezers op dit punt terug. Zo werd bijvoorbeeld in een proces-verbaal de vraag opgeworpen waarom blanco stemmen bij het referendum niet mogelijk was.

De Kiesraad betreurt de verwarring die bij het referendum over blanco stemmen is ontstaan. Op alle stemmachines bestaat de mogelijkheid om blanco te stemmen. Ingeval met stembiljetten wordt gestemd, kan men blanco stemmen door het biljet niet in te vullen. Op elk stembureau dient bovendien voor de kiezer instructiemateriaal voor de stemmachine of een handleiding om te stemmen met stembiljetten aanwezig te zijn. Dit was bij het referendum niet anders dan bij reguliere verkiezingen. Dat deze problematiek zich bij het referendum meer voordeed dan bij reguliere verkiezingen had naar de Kiesraad aanneemt te maken met het feit dat er bij het referendum meer behoefte bestond om blanco te stemmen. In totaal zijn 58.781 blanco stemmen uitgebracht.

Na de dag van stemming hebben eveneens diverse kiezers de Kiesraad benaderd met de vraag wat er met hun blanco stem gebeurd was. Op de verkiezingsavond werd namelijk in de media geen melding gemaakt van het aantal blanco stemmen dat bij het referendum was uitgebracht. Evenmin werden, zoals bij reguliere verkiezingen overigens gebruikelijk is, deze blanco stemmen door de media meegeteld voor de bepaling van de opkomst. Mede door het – in vergelijking met reguliere verkiezingen – relatief hoge percentage blanco stemmen, bestond bij het referendum ook na afloop van de stemming derhalve verwarring over de blanco stemmen.

Voor de goede orde merkt de Kiesraad op dat hij bij de vaststelling van de opkomst voor het referendum wel de blanco stemmen meetelt. Deze blanco stemmen worden echter op grond van de regelgeving als ongeldig aangemerkt.¹ Onder de ongeldige stemmen vallen daarnaast de stemmen die anderszins ongeldig zijn.² Er is dus sprake van geldige stemmen en ongeldige stemmen. De geldige stemmen worden gevormd door de stemmen die voor en tegen het verdrag zijn uitgebracht. De ongeldige stemmen zijn de blanco stemmen en de stemmen die anderszins ongeldig zijn.

Voor en tegen

Uit de processen-verbaal bleek voorts dat het bij een groep kiezers als verwarrend is ervaren dat bij het referendum de keuze bestond uit 'voor' en 'tegen', terwijl deze groep een keuze tussen 'ja' en 'nee' verwachtte. Deze verwarring was ontstaan doordat in de media en campagnes steeds over 'ja' en 'nee' werd gesproken in plaats van 'voor' en 'tegen'. Door enkele stembureaus werd in het proces-verbaal vermeld dat van meerdere kiezers was vernomen dat zij dit verwarrend vonden.

Gebruikersvriendelijkheid processen-verbaal

Bij de controle van de processen-verbaal van de stembureaus bleek dat een behoorlijk percentage daarvan niet helemaal volledig dan wel juist was ingevuld. Ook klopten in een aantal gevallen de optelling van daarin vermelde totalen niet. Deze omstandigheden hadden overigens geen wezenlijke invloed op de uiteindelijke uitslag. De Kiesraad heeft echter geconstateerd dat het formulier voor het proces-verbaal niet op alle punten even duidelijk en helder is. Gezien deze onduidelijkheden juicht de Kiesraad het toe dat de commissie kiesrecht van de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken, daarbij ondersteund door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, thans alle op de Kieswet en het Kiesbesluit gebaseerde formulieren onder de loep neemt, waarbij vooral ook op de gebruikersvriendelijkheid van de formulieren wordt gelet.

Diversen

Net als andere jaren zijn er in de processen-verbaal weer verschillende opmerkingen gemaakt over de toegankelijkheid van stembureaus en de gebruikersvriendelijkheid van stemmachines voor rolstoelgebruikers en bijvoorbeeld personen die gebruik maken van een rollator. Enkele kiezers hadden daarnaast in processen-verbaal laten aantekenen dat de afstand tot het stembureau te ver was. Voorts kwam het voor dat een stembureau lastig bereikbaar was wegens werkzaamheden of dat kiezers van oordeel waren dat de bewegwijzering naar het stemlokaal te summier of afwezig was.

Ook bleken – overigens net als in andere jaren – enkele stembureaus te laat geopend te zijn, bijvoorbeeld doordat de sleutel van de locatie niet beschikbaar was of dat op de desbetreffende locatie niet bekend was dat aldaar een stembureau zou worden ingericht. De late opening had in een enkel geval ook een technische achtergrond. In twee stembureaus in twee verschillende gemeenten hebben dergelijke technische problemen bij de opening van het stembureau ertoe geleid dat een aantal kiezers dat om half acht aanwezig was, de oproepingskaarten zonder te stemmen aan het stembureau heeft overhandigd. Daarbij was op de oproepingskaart aangegeven wat betrokkenen wensten te stemmen. Het stembureau heeft vervolgens namens betrokkenen gestemd. De Kiesraad heeft er begrip voor dat in de praktijk naar praktische oplossingen wordt gezocht, maar dat in dit geval het stembureau niet in overeenstemming met de regelgeving heeft gehandeld acht hij wel duidelijk. De Raad zal bezien in hoeverre hieruit voor de toekomst lering kan worden getrokken.

Daarnaast waren er klachten van kiezers dat de wachttijden in het stembureau te lang waren. De Kiesraad heeft overigens niet kunnen achterhalen of dit kwam doordat de betreffende gemeenten het aantal stembureaus voor het referendum hadden beperkt ten opzichte van reguliere verkiezingen. Naar de Raad heeft vernomen, zijn verschillende gemeenten in de verwachting van een lage opkomst er bij het referendum toe overgegaan het aantal stembureaus te beperken ten opzichte van het aantal bij reguliere verkiezingen. Ook is van enkele gemeenten vernomen dat er bij het referendum substantieel meer nieuwe oproepingskaarten zijn uitgereikt dan bij eerdere stemmingen. Als een kiezer zijn oproepingskaart kwijt is, kan hij bij de gemeente een vervangende oproepingskaart ophalen. Bij bedoelde gemeenten bestond de indruk dat een categorie kiezers in eerste instantie wegens desinteresse de oproepingskaart had weggegooid, maar in de aanloop naar het referendum toch wilde stemmen.

Al met al is de Kiesraad wederom tot het inzicht gekomen dat de organisatie van verkiezingen en referenda door gemeenten geen sinecure betreft. Hij complimenteert gemeenten dan ook voor de wijze waarop zij over het algemeen dit referendum hebben georganiseerd. Geconstateerd kan worden dat het referendum in organisatorisch opzicht in algemene zin voorspoedig is verlopen.

's-Gravenhage, 6 juni 2005.

¹ Zie artikel 11 Wet raadplegend referendum Europese Grondwet juncto artikel 122, tweede lid, van de Tijdelijke referendumwet, zoals die luidde op 31 december 2004, juncto artikel N 7, tweede lid, van de Kieswet en artikel 13, eerste lid, onder d, van Besluit raadplegend referendum Europese Grondwet.

² Bedoeld wordt hier de stembiljetten waarop de kiezer niet op ondubbelzinnige wijze met rood zijn keuze heeft kenbaar gemaakt of waarop bijvoegingen zijn geplaatst waardoor de kiezer kan worden geïdentificeerd. Zie artikel 11 Wet raadplegend referendum Europese Grondwet juncto artikel 122, tweede lid, van de Tijdelijke referendumwet, zoals die luidde op 31 december 2004, juncto artikel N 7, tweede lid, van de Kieswet.